

MEKTUP TÜRÜNE YENİ BİR BAKIŞ: TANZİMAT DÖNEMİ MEKTUPLARINDA KAYGI VE ENDİŞE

A New Look at the Letter Genre: Anxiety and Worry in Letters of the Tanzimat Period

Doğanay DAĞLAR*

ÖZ

Tür olarak mektup, tarihsel süreç içerisinde varlığını uzun yıllar sürdürmüş, 19. yüzyıla gelindiğinde dönemin şartlarının getirmiş olduğu sosyal ve siyasal hareketlilikler gereği popülerliğini ve kullanım alanını arttırmıştır. Özellikle biyografi ve otobiyografi çalışmalarında birincil kaynak olarak kullanılan mektup üzerine birtakım bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmada Türk edebiyatının belirli bir dönemine bilimsel bağlamda kaygı ve endişe kavramları doğrultusunda yaklaşan Ahmet Metehan Şahin'in *Tanzimat Dönemi Mektuplarında Kaygı ve Endişe* başlıklı çalışması değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda öncelikle eserin başlık ve alt başlıkları ayrı ayrı incelenerek eser hakkında bilgi verilmektedir. Ardından ele alınan kavramlar çerçevesinde kitapta yeni bakış açıları ile literatüre olan katkısına dikkat çekilmiştir. Daha sonra Şahin'in söz konusu çalışmasının kaygı ve endişe kavramları çerçevesinde dile getirdiği konuların altı çizilmiş ve eserin edebiyat alanındaki boşluğu hangi açılardan doldurduğu aktarılmıştır. Türk edebiyatında mektup türünün kullanım alanı ve bu türün kaygı ve endişe etrafında nasıl kurulduğu gözler önüne serilmiştir. Yazarın bakış açısıyla mektup türüne yeni bir yaklaşımın üzerinde durulmuştur. Böylece eserin Türk edebiyatında mektup türünün kaygı ve endişe bağlamında kuramsal boyutu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türk edebiyatı, Tanzimat Dönemi, mektup, kaygı, endişe

ABSTRACT

As a genre, the letter has continued its existence for many years in the historical process, and in the 19th century, it increased its popularity and usage area due to the social and political movements brought about by the conditions of the period. There are a number of scientific studies on the letter, which is used as a primary source especially in biography and autobiography studies. In this study, Ahmet Metehan Şahin's work titled *Anxiety and Worry in Letters of the Tanzimat Period*, which approaches a certain period of Turkish literature in line with the concepts of anxiety and worry in a

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kayseri/Türkiye. E-posta: daglardoganay@gmail.com. ORCID: 0000-0002-2670-5768.

scientific context, is evaluated. In this direction, firstly, the title and subtitles of the work are examined separately and information about the work is given. Then, within the framework of the concepts discussed in the book, attention is drawn to its contribution to the literature with new perspectives. Afterwards, the issues raised by Şahin's work within the framework of the concepts of anxiety and worry are underlined and it is conveyed in which ways the work fills the gap in the field of literature. The usage area of the letter genre in Turkish literature and how this genre is constructed around anxiety and worry are revealed. A new approach to the letter genre has been emphasized from the author's point of view. Thus, the theoretical dimension of the letter genre in Turkish literature in the context of anxiety and worry has been tried to be determined.

Keywords: Turkish literature, the Tanzimat period, letter, anxiety, concern

Şahin, Ahmet Metehan (2022). *Tanzimat Dönemi Mektuplarında Kaygı ve Endişe*. Çanakkale: Paradigma Akademi, 332 sayfa.

Türk edebiyatında mektup türü üzerinde birtakım çalışmalar bulunmasına rağmen edebiyatın disiplinler arası çalışmaları merkeze alındığında mektup türü üzerinde felsefi ve psikolojik yaklaşımların yer aldığı herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Tanzimat nesli sanatçılarının eserleri üzerinde yapılan araştırmalar düşünüldüğünde dönemin edebiyat ve sosyal hayatına ilk elden kaynak olan mektupların “kaygı ve endişe” etrafında değerlendirilmesi edebiyat alanının felsefi ve psikolojik olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Ahmet Metehan Şahin'in *Tanzimat Dönemi Mektuplarında Kaygı ve Endişe* başlıklı eseri söz konusu iki kavramı mektup türü üzerinde ele alması ve bunlardan yola çıkarak Tanzimat Dönemi'ne yeni bir bakış açısı getirmesi açısından dikkat çekmektedir.

Çalışma, Şahin'in Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde Prof. Dr. Abdullah Şengül'ün danışmanlığında tamamladığı doktora tezinin gözden geçirilmiş hâlidir. Eser, Eylül 2022'de Paradigma Akademi tarafından 332 sayfa olarak yayımlanmıştır. Çalışmada mektup türü, Tanzimat nesli ve endişe kavramı ilişkilerinden yola çıkılarak bu türe nasıl yaklaşıldığı ve söz konusu dönem içerisinde felsefi, psikolojik ve sosyal açıdan kuramsal çerçevesi sorgulanmıştır. Yazarın çıkış noktası mektup türünün varoluşsal ve psikolojik açıdan incelenmemesidir. Bu doğrultuda kaygı ve endişe odağında çalışma evreni Türk edebiyatı tarihi içerisinde Tanzimat Dönemi olarak adlandırılan yıllarda yer alan mektuplarla sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte yazar, ele aldığı dönemin anlamlandırılabilir boyutuna katkı sağlamak için Tanzimat Dönemi'ne aynı kavramlar doğrultusunda yaklaşır.

Eser, “Giriş” dışında dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ilk başlığında mektubun tarihçesi hakkında bilgi verilir. Bu yazınsal türün Batı’da olduğu kadar eski Türk yazı geleneğinde de köklü bir geçmişe sahip olduğu vurgulanır. Bu hususla ilgili muhtelif kaynaklara atıflarda bulunularak Türk edebiyatındaki yerine dikkat çekilir. Sonrasında bu türe ait yaklaşımlara birtakım bilimsel eleştiriler getirilerek çalışmanın merkeze alındığı bir literatür eleştirisinde bulunulur. İlerleyen evrede felsefi bir eksenle endişe ve edebiyat ilişkileri açığa çıkarılır. Söz konusu iki alanın sıkı bir ilişki içerisinde olduğu ifade edilerek endişe kavramının varoluşsal birimlerle Tanzimat Dönemi Türk edebiyatındaki yeri sorgulanır ve bu kavramdan hareketle dönemin mektuplarının edebî olduğu kadar felsefî boyutunun da görünebilir bir duruma getirildiğinin altı çizilir. Son başlıkta ise çeviri ve terim sorununa değinilmiştir. “Endişe” ve “kaygı” kavramlarının çeviri sorunundan kaynaklanan bir kavram karmaşasına yol açtığı ifade edilmiştir. Son olarak adı geçen kavramların diğer disiplinlerde yapılan çalışmalar neticesinde keskin bir zemine oturtulmaması da bu kavramlar etrafında kazandırılan araştırmaların kavram karmaşasının giderilmesine yönelik bir işleve sahip olduğu açıklanır.

Birinci bölüm “Endişe Kavramının Kuramsal Çerçevesi” başlığını taşır. “Endişe Kavramının Etimolojisi, Anlamı ve Tarihi Süreci” alt başlığında söz konusu kelimenin kökü ve anlam dünyası hakkında bilgi verilir. Bu kavramın yer aldığı bazı şiir beyitleri örnek gösterilmiş ve devamında sözlük çalışmalarındaki yerine değinilmiştir. İlerleyen açıklamalarda adı geçen kavramın günümüze kadar gelen kullanım anlamlarının üzerinde durularak varoluşçu filozofların endişe kavramına felsefi bir boyut kazandırdığı belirtilir. Böylece kavram hakkında farklı bakış açılarından yaklaşılacak bir yöntem izlenmiştir. “Disiplinler Arası Bir Kavram Olarak Endişe” alt başlığında söz konusu kavramın birçok disipline araştırma konusu olduğunu ve bu hususta oldukça fazla çalışmalar yapıldığı belirtilir. Felsefe sahasında varoluşsal bir düzlemde ele alınan kavramın filozoflar tarafından nasıl yorumlandığının altı çizilmiş ve kavramın fenomenolojik boyutu hakkında ortaya konan çıkarımlar değerlendirilmiştir. Kavramla ilgili temel kaynaklara atıflarda bulunularak endişenin insanın doğumundan itibaren varoluşla doğrudan ilişkili olduğu gözler önüne serilmiştir. Gün yüzüne çıkarılan bu tespitler farklı okumalar ve çalışmalar ile genişletilebilecek bir olgu olarak dikkat çekmektedir. “Endişe ile Karıştırılan Kavramlar: Kaygı ve Diğerleri” alt başlığında “endişe ile karıştırılan ve çoğu zaman ‘kaygı’ olarak kullanılan” (Şahin, 2022: 35) kavramlar ele alınır. “Endişe” etrafında kullanılan kavramların söz konusu kavram ile olan benzerlik

ve farklılıklarına dikkat çekilerek leksikolojik bilgilere yer verilmiştir. Çalışmada kavram alanı diğer disiplinlerle mukayese edilmiş ve ilişkisel ağlar öne çıkarılmıştır. Bu hususta kabul gören önerilere karşı “kaygı” ile “endişe” kavramının tam anlamıyla aynı düşünülmemesi gerektiği vurgulanarak yeni bir bakış açısı geliştirilmiştir.

İkinci bölüm “Bir Anlatım Türü Olarak Mektup” başlığını taşır. Bu türün bir iletişim aracı olduğu kadar aynı zamanda duygusal ve zihinsel alanın aktarımını sağlayan estetik bir anlatım vasıtası olduğu dile getirilmiştir. Söz konusu türün diğer edebî türlerle olan karşılaştırma hususuna değinilerek bu doğrultudaki birtakım farklılıklara işaret edilmiştir. “Dünya Edebiyatında Mektup” alt başlığında mektubun eski çağlardan beri kullanılan bir araç olduğu belirtilir. Roma ve Yunan edebiyatında bu türün sistematik bir hâle getirildiği vurgulanır. Edebî olduğu kadar siyasal bir işlev gördüğünün altı çizilir. Devamında merkeze alınan bu türün İngiliz edebiyatındaki kullanım alanı tespit edilir. Belirli dönemlere kadar mektubun yalnızca devlet ve yüksek zümre sınıfları tarafından kullanıldığı, 18. yüzyıldan itibaren önem kazandığı anlaşılır. Fransız edebiyatında bu türün “17. yüzyılda gelişim göstermeye” (Şahin, 2022: 48) başladığı, öncesinde bu türe ait metinlerin yer aldığını ancak bunların ekseriyetle siyasî, tarihi, dini ve bilimsel bir düzlemde olduğunun bilgisi verilir. Bir sonraki yüzyıldan itibaren mektubun birçok bakımdan önemli bilgiler taşıyan bir belge hâline geldiği ele alınır. Alman ve Amerikan edebiyatında bu türün 18. yüzyıla gelindiğinde dikkat çekilmeye başladığı açıklanır. Birçok farklı şair ve yazarların eserlerinin muhtevasında mektup türüne ait metinler bulunduğu belirtilir. Dini ve siyasi bir misyon üstlenmesinin yanında gazeteciliğin gelişimiyle de türe ait fonksiyonel ağın genişlediği yansıtılır. İtalyan ve Rus edebiyatında mektup türünün kısmî bir dairede yer alabilecek örnekler rastlandığı anlaşılır. Bu örneklerde de mektupların eğitici bir işleve sahip olduğu örneklenir. “Türk Edebiyatında Mektup” alt başlığında “mektup” sözcüğüne karşılık gelen terimler dile getirilir. *Dîvânü Lügâtî't Türk, Kutadgu Bilig* gibi Türk edebiyatına ait kaynaklara atıfta bulunularak mektubun gerek söz varlıklarına gerekse toplumsal yaşamdaki kullanım alanına dikkat çekilir. İlerleyen kısımlarda Türk edebiyatında mektup türüne ait ilk örnek metinlerini yazan sanatçılar hakkında bilgi verilir. Namık Kemal ve Abdülhak Hamit Tarhan'ın söz konusu türde önemli bir konumda buldukları aktarılır. Bu isimlerin hitap ettiği alan ve mektubun edebî bir boyuta sahip olmasını sağlayan aydınlar olduğunun üzerinde durulur. Bununla beraber ilerleyen dönemlerde şiir, roman, hikâye gibi diğer edebî türlerde de mektubun istifade edilen bir

estetik alan olduğu açığa çıkarılır. “İdealizm, Endişe ve Mektup” alt başlığında Tanzimat Dönemi’nde yaşanan siyasal ve sosyal hareketliliğin edebiyat sahasına olan yansımalarıyla söze başlanır. Birtakım ikiliklerin hukuki, politik, edebî ve sosyolojik boyutlarına belirtilen başlık etrafında yeni bir bakış açısı kazandırılır. Adı geçen dönemde yer alan sanatçıların düşünsel mücadeleler verdikleri açıklanır ve söz konusu mücadeleye karşın bulunan çözümler gerekçeleriyle birlikte ele alınır. Bu dönemde Türk edebiyatında görülmeye başlayan açılımların ve türlerin ‘mektup’ aracılığıyla ideolojik vasıta görevini üstlendiğinin altı çizilir. “Endişe” kavramından hareketle ilişkili olan sözcüklerin kavramsal boyutuyla beraber hissi ve tematik görünümüne dikkat çekilir. Bundan dolayı yalnızca söz konusu dönemin merkeze alındığı gerekçelendirilir. Bu sayede konu ekseninde yer alan sanatçıların ve metinlerin duygusal ve düşünsel işlevselliği ele alındığında birçok araştırma konusuna kaynak olunabileceği ispatlanır.

Üçüncü bölüm, “Varoluşa Giden Yolda İlk Eşik: Kaygı” başlığını taşır. “Edebî Kaygı” alt başlığında mektup türüne sergilenen yeni bakış merkeze alınarak incelenebilecek şair ve yazarlar sıralanır. Bu türe ait yapılacak çalışmalarda kaynak oluşturulabilecek şair ve yazarların Namık Kemal, Abdülhak Hamit Tarhan, Muallim Naci, Beşir Fuat, Sami Paşazade Sezai ve Süleyman Paşa olduğu belirtilir. Bu noktada Namık Kemal ve Abdülhak Hamit Tarhan’ın mektupları üzerinde durulacağına altı çizilir. Bunun gerekçesi ise adı geçen iki ismin hayatlarını yaşadığı yerden ve sevdiklerinden uzun yıllar ayrı geçirmiş olmalarıyla açıklanır. Namık Kemal ile başlanılan değerlendirmede sanatçının kaygılarını oluşturan konuların mektuplarına yansımaları aktarılır. Yalnızca sevdikleriyle olan kaygıları değil, dil, devlet, millet ve vatan gibi birçok konuda duyduğu kaygılardan bahsettiği anlaşılır. Devamında edebî kaygılarının muhtevası üzerinde durulur ve bu kaygının zaruri bir durum olduğu belirtilir. Abdülhak Hamit Tarhan ile devam eden incelemede tespit edilen ilk kaygının sanatçının üretkenlik meselesi olduğu vurgulanır. Bir buhran ve umutsuzluk içerisinde olan Hamit’in mektubu mühim bir araç olarak gördüğü dile getirilir. Sanatçı adına önem arz eden mektupların kendisi ve dönemi hakkında oldukça değerli bilgiler taşıdığı tespit edilir. Hamit’in bu kaygılarının ilerleyen evrelerde tinsel ve varoluşsal bir duruma geleceği anlaşılır. Bu noktada da kaygının varoluşsal ölçütleri ortaya çıkarılır. Bu başlık altında incelenen son isim Sami Paşazade Sezai’dir. Namık Kemal ve Hamit’in edebiyat ve toplumsal fikirlerine önem veren Sezai’nin mektuplarında Türk edebiyatına ait duyulan kaygının toplumsal bir mahiyette şekillendiği ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Beşir Fuat ve Muallim Naci’nin mektuplarından vücuda getirilen

İntikad isimli eserde de konusunu edebiyatın oluşturduğu sohbetlere rastlanıldığı anlaşılır. Bu sohbetlerde her iki sanatçının da edebî kaygılar taşıdığından söz edilir. “Sanat/Estetik Kaygısı” alt başlığında Namık Kemal ve Abdülhak Hamit Tarhan’ın başlık kesitinde verilen kaygı türüyle ilgili tespitlere yer verilmiştir. Devletin üst kademelerinde yer alan isimlere gönderilen mektuplarda bulunan cümlelerin süslü ve sanatlı bir üsluba sahip olduğu dile getirilir. Bu cümlelerden ekseriyetle sanat/estetik kaygılarının her iki sanatçıda da müşterek bir yapıda bulunduğu ifade edilir. “Beğenilmeme Kaygısı” alt başlığında ise Namık Kemal’in ve Muallim Naci’nin mektupları incelenir. Bu mektuplarda geçmişte yayımladıkları yazıların herhangi bir ehemmiyet taşımadığı, düşünsel anlamda edebiyat hakkında yeterli birikime sahip olmadan yayın yapmanın pişmanlıkları aktarılır. Gelecekte bu durumun tekrar edilmemesi için kaygı duydukları anlaşılır. Her iki sanatçının da bu tutumunun dayanak noktasının beğenilmeme kaygısı olduğuna dikkat çekilir. “Ahlaksal Yaşam Biçimi Olarak Kaygı” alt başlığında estetik kaygının getirmiş olduğu bireysel düşünce dışında toplumsal bir durum olduğu vurgulanır. “Ahlaki Kaygı”, “Üslup Kaygısı” “Kıskançlık Kaygısı” bu alt başlık altında incelenir. “Ahlaki Kaygı” başlığında dönemin sosyal ve siyasal değişiklikler getirdiği ve bu değişimlerin toplumsal bir alan olan edebiyata yansıdığı, dolayısıyla edebî hareketliliğin de sanatçılar üzerinde ahlaki değerleri zedeleyen vakalara yol açtığı belirtilir. Bununla beraber toplumun ve edebiyatın gelecekte karşılaşabileceği sorunlara karşın gelecek kaygıları taşıdıklarının altı çizilir. “Üslup Kaygısı” başlığında resmî makamlara, ailelere, dostlara yazılan mektuplarda üslup kaygısının yarattığı duygu değişiklikleri açığa çıkarılır. “Kıskançlık Kaygısı” başlığında ise edebiyat ortamının yaratmış olduğu ikili ilişkilerin sonucunda kimi sanatçıların kıskançlık duygusuna sahip olma ihtimalinin kaygılanma durumunu beraberinde getirebileceği sorgulanır. “Düşünsel Yaşam Biçimi Olarak Kaygı” alt başlığında Tanzimat Dönemi’nin getirmiş olduğu reform hareketliliğinin bireysel ve toplumsal kaygıların birlikte yer aldığı bir zaman diliminde var olduğu açıklanır. Dönemin sanatçılarının da toplumsal kaygı etrafında bir gelecek tasavvurunu ön planda tuttukları belirtilir. Toplum adına değer arz eden unsurlar düşünüldüğünde de ele alınması gereken konular arasında “Dinsel Yaşam Biçimi Olarak Kaygı”nın olabileceği vurgulanır. Nitekim “Din Kaygısı” başlığında da bu yaşam biçiminin bir parçası olduğu tartışılır. Bu noktada Namık Kemal’in vatan mefhumunun temelini İslamiyet’le olan bağdaşıklığından söz edilir. Abdülhak Hamit Tarhan’ın da yaşamış olduğu ikiliklerin dine karşı sergilemiş olduğu bakıştan bir buhran içerisinde

olduğu eserleri aracılığıyla tespit edilir. Bir diğer toplumsal unsurun kültür olduğu ileri sürülür. Dolayısıyla düşünsel yaşam biçimi içerisinde “Kültürel Yaşam Biçimi Olarak Kaygı” alt başlığı yer alır. Bu alt başlıkta Tanzimat Dönemi’nde sanat ve kültür faaliyetlerinin bir tür etkileşim alanını ortaya çıkardığı vurgulanır. Söz konusu yaşam biçiminin içerisinde bulunduğu en büyük kaygının toplum olduğu anlaşılır. ‘Yeni insan’ modelini amaçlayan sanatçıların bu gayeyi edebiyatla gerçekleştirebileceğine inançları ele alınır. Bu noktada kültürel yaşam biçiminin “Türkçe”, “Yazma”, “Eğitim” kaygılarını beraberinde getirdiği anlaşılır. Bundan dolayı söz konusu kaygı türleri alt başlıklar halinde incelenir. “Türkçe Kaygısı”nda Türkçesi varken yabancı kelimelerin kullanılmaması ancak zaruri durumlarda kullanım alanına dâhil edilebileceği özetlenir. “Yazma Kaygısı” alt başlığında yazma sürecinde nasıl yazılabileceği hususunda kaygılanan sanatçıların düşünsel anlamda bir taslak oluşturulabileceğine dikkat çekilir. Halkı eğitme ve geliştirme gayesi içerisinde olan sanatçıların beraberinde duyduğu bir diğer kaygı “Eğitim Kaygısı”dır. Bu alt başlıkta ise Tanzimat Dönemi’nde yapılan yeniliklere halkın ayak uydurabilmesini sorgulayan sanatçıların mektuplarında toplumun eğitim seviyesinin yükselmesine dair tekliflerde bulunuldukları ortaya konur. “Milliyetçi Yaşam Biçimi Olarak Kaygı” alt başlığında Osmanlı Devleti’nin 19.yüzyılda içinde bulunduğu siyasi ve toplumsal çıkmazdan kurtulabilmek için bazı yöntemler ele alınır. Bunun bir neticesi olarak Tanzimat Fermanı’nın uygun görüldüğüne dair tespitler açığa çıkarılır. Özellikle Namık Kemal’in devletin millî bir temele oturtulması gerektiğini aktaran teklifler gözler önüne serilir. Bu noktada da söz konusu yaşam biçiminin altyapısı olan “Vatan Kaygısı” başlığı incelenir. Namık Kemal’in toplumsal düşünceleri ve edebî eserleri aracılığıyla adı geçen kaygı türü kuramsal bir çerçevede ele alınır. “Devlete Hizmet Edememe Kaygısı” başlığında da bu kaygının söz konusu çerçevenin bir parçası olduğu açıklanır. Tanzimat sanatçılarının özellikle Namık Kemal’in vatan anlayışının varoluşsal değeri aktarılır. “Sosyal Yaşam Biçimi Olarak Kaygı” alt başlığında Tanzimat Dönemi sanatçı ve aydınlarının kaygılandığı konuların toplumsal bir mahiyette yer aldıkları gösterilir. Geleceğin de hiç kuşkusuz bu konulardan birisi olduğu anlaşılır. “Toplumsal Gelecek Kaygısı” alt başlığı geçmişte olan ve gelecekte olabilme ihtimali bulunan olayları taşır. Bununla beraber “Harp Kaygısı” ve “Aile Kaygısı” başlıkları da gelecek tasavvuruna dâhil edilir. “Harp Kaygısı” başlığında Osmanlı Devleti’nin Tanzimat Dönemi’nde iç ve dış sorunlarla meşgul olduğunu ve siyasi kargaşanın harp ihtimalini beraberinde getirebileceğinden duyulan kaygılar dile getirilir. “Aile Kaygısı” başlığında ise sevdiklerinden ayrı kalan sanatçıların

görev dâhil çeşitli sebeplerden dolayı uzaklaştırılmalarının verdiği gerçeklik kaygıları değerlendirilir. “Bireysel Yaşam Biçimi Olarak Kaygı” alt başlığında bir bireyin içerisinde bulunabileceği birçok kaygı türüne yer verilir. “Bireysel Gelecek”, “Güven”, “Başarısızlık”, “Delirme”, “Unutulma”, “Yalnızlık”, “Yakalanma/Sürülme” ve “Maddi” kaygılar incelenir. Bu kaygıların tespit edildiği mektuplarda Tanzimat Dönemi sanatçılarının zihinlerinde taşıdıkları bireysel konular açığa çıkarılır. İkili ilişkilerin yarattığı “güven kaygısı”, çalışmaların bir netice verememesinden kaynaklanan “başarısızlık kaygısı”, maddi ve manevi buhranın getirdiği zihin ve ruh sorunları, birçoğunun ilgilendiği çevreden ve sevdiklerinden uzak kalması nedeniyle “unutulma kaygısı”, sahip oldukları düşünceler ve içerisinde buldukları durumlar nedeniyle “yalnızlık kaygısı” ve toplumsal etki uyandıracak konuları aktarmalarından dolayı “yakalanma/sürülme kaygıları” ile iş hayatlarında yaşamış oldukları kaygılar ele alınır.

Dördüncü bölüm “Varoluşsal Bir Farkındalık Olarak Endişe Gömleğinin Giyilmesi” başlığını taşır. Şair ve yazarların ölüm düşünceleri ve depresif ruh halleri bu başlık altında değerlendirilir. Sanatçılar bu iki konuya karşın zorlu zihinsel mücadeleler vererek varoluş düşüncelerine sığınabildikleri, dolayısıyla endişe gömleğini giymeyi başarabildikleri belirtilir. “Varoluşsal Yaşam Biçimi Olarak Endişe” alt başlığında “Ölüm Endişesi” ile “Varlık/Yokluk Endişesi” incelenir. “Ölüm Endişesi” başlığı etrafında Tanzimat Dönemi sanatçılarının en fazla endişe duydukları konunun ölüm olduğu, kendilerine ve sevdiklerine dair duyulan ölüm endişesinin edebî eserlere yansımaları aktarılır. Diğer bir endişe inceleme alanı olan “Varlık/Yokluk Endişesi” başlığında ise Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan ve Akif Paşa’nın ölüm ve varlık/yokluk endişesi hakkında düşünmeye başladıklarından söz edilir. Metafizik ve varoluşsal açıdan ele alınan bu düşüncede endişe, beden-ruh ilişkileri ve çatışmalarıyla açığa çıkarılır. “Geleceğe Yönelik Yaşam Biçimi Olarak Endişe” alt başlığında Tanzimat neslinin gelecek hususunda oldukça endişeli oldukları belirtilir. Nitekim bu düşünce “Gelecek Endişesi” başlığı altında incelenir. Toplumun içerisinde bulunduğu durumun sanatçılar adına kayda değer bir oranda endişeye yol açtığı anlaşılır. “Vatan Endişesi” de bunlardan biridir. Nitekim bu başlıkta Namık Kemal adına ulvi bir değere sahip olan vatanın dönemin getirdiği şartlar gereği bir endişe kaynağı olduğu vurgulanır. Zira vatan da birçok değer unsurlarında olduğu gibi bir belirsizlik içerisinde. İşte bu “Belirsizlik Endişesi” başlığı altında geleceğin öngörülemediği bir durumda olmasından kaynaklanan belirsizlikler açığa çıkarılır. Aynı zamanda sanatçıların sevdiklerinden uzakta

yaşamaları, yakınlarının sağlığını tehdit eden olayların vuku bulması ve yanı başlarında yaşanan birtakım olumsuzlukların ortaya çıkmasının bu endişeyle karşı karşıya gelmelerine neden olduğu aktarılır. “Yeni İnsan Yetiştirme Endişesi” başlığı da bu noktada önem arz etmektedir. Çünkü Tanzimat Dönemi sanatçılarının idealleri düşünüldüğünde nihai hedefin ‘yeni insan’ modeli olduğu anlaşılır. “Özgürlüğe Yönelik Yaşam Biçimi Olarak Endişe” alt başlığında özgürlüğün getirmiş olduğu seçim hürriyeti, kişinin kendi konumunu yaratabilme imkânını ortaya koyabilmesine dayandırılır. Nitekim “Özgürlük Endişesi” başlığında da bu endişe türünün bir varoluş mücadelesi olduğu açıklanır. Beşir Fuat, Abdülhak Hamit Tarhan ve Muallim Naci’nin mektuplarında içerisinde buldukları din ve inanç durumları adı geçen başlık etrafında değerlendirilir.

Eserde Türk edebiyatında oluşturulmuş belli başlı varoluşsal olgulara dikkat çekilmiştir. Böylece Tanzimat Dönemi mektuplarına felsefi bir bakış açısı sergilenebileceği gösterilmiştir. Şahin, çalışmasıyla bu bakışın temel bileşenlerinin “kaygı ve endişe” etrafında değerlendirilebileceğini ortaya koyar. Dolayısıyla eser, Türk edebiyatında mektup türünün farklı dönemlerde incelenmesi adına bir tür kılavuz işlevi görür. Bununla beraber mektup türünün tarihî seyrine dikkat çekilmesiyle de Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında göz önünde bulundurulması gereken bir çalışmadır.

Kaynakça

Şahin, Ahmet Metehan (2022). *Tanzimat Dönemi Mektuplarında Kaygı ve Endişe*. Çanakkale: Paradigma Akademi.

“COPE–Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE–Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.